

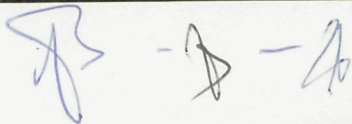
Nr 119

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

1135-318

Ampt Epe

Nr 119 – juli 1997

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 0578-571304

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 22,50 per jaar

Bestuur:

Voorzitter: W. Terwel
Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen
Telefoon 0578-571455

Sekretaresse: Th. te Riele-ter Laak
Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen
Telefoon 0578-571304

Penningmeester: W. van Putten
Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe
Telefoon 0578-613579

Leden: M. Endendijk
J. C. Kreffer

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

Het ongewenste geschenk

In 1938 acht burgemeester D. F. J. van Walsem de tijd gekomen de ambtsketen af te leggen en van zijn pensioen te genieten. Hij is dan inmiddels 66 jaar en heeft de gemeente Epe sinds 1926 gediend.

De gemeenteraad belegt dan ook op 15 september 1938 een buitengewone raadsvergadering om op gepaste wijze van de burgemeester afscheid te nemen.

Er worden veel waarderende woorden tot de burgervader gericht en ook cadeaux blijven niet uit. De dankbare taak om namens de Raad het één en ander aan te bieden valt ten deel aan het oudste raadslid de heer J. H. Ch. Rauwenhoff.

Als eerste maakt hij bekend dat als blijvende herinnering „de weg, die loopt van de Lohuizerweg naar de Officiersweg, nu nog Berkenlaan geheten, vanaf nu zal heten: Burgemeester van Walsemlaan”.

Aan het einde van zijn toespraak deelt Rauwenhoff de afscheidnemende burgemeester mee: „ten slotte burgemeester zou ik U willen verzoeken ter herinnering aan de aangename uren in deze zaal te zamen doorgebracht en dank voor Uwe leiding een klein geschenk van den Raad te willen aanvaarden, dat ik U thans echter niet kan aanbieden, doch vertrouw U hedenmiddag bij thuiskomst zult vinden op den heuvel naast Uw huis. Het is een bank waar naar wij hopen, U in de meerdere vrije uren die U te wachten staan, rustig en gemakkelijk Uw courant zult kunnen lezen”.

Lang heeft de oud-burgemeester niet van zijn bank kunnen genieten. Op 25 oktober 1940 overlijdt hij.

Zijn weduwe, Anna Edwardina Jacoba Wilhelmina Juta, verlaat in juli 1941 de kapitale villa „De Logtenberg”, door burgemeester Van Walsem in 1928 na zijn komst in Epe gebouwd.

Na op nog een tweetal adressen in Epe te hebben gewoond, vertrekt zij in januari 1947 naar Den Haag.

In 1948 komt mevrouw Van Walsem-Juta weer ter sprake.

Op de agenda voor de raadsvergadering van 27 mei 1948 staat onder punt 6: Aanvaarding bank mevrouw A. van Walsem-Juta.

Wat vermoedelijk door B. en W. als hamerstuk is gezien blijkt dit geenszins zo te zijn.

Het Veluws Nieuws geeft één en ander uitvoerig weer:

Aanvaarding bank van Mevr. A. van Walsem-Juta

Ter gelegenheid van het afscheid van wijlen burgemeester D. F. J. van Walsem, werd deze door de leden van de Gemeenteraad een monumentale bank ten geschenke aangeboden.

Thans heeft mevr. Van Walsem-Juta te 's Gravenhage de wens te kennen gegeven, deze bank in eigendom aan de gemeente over te dragen. B. en W. stellen voor deze bank onder dankbetuiging in eigendom te aanvaarden en haar te plaatsen op een door hen nader te bepalen punt.

De heer Bruynes heeft tegen dit voorstel ernstige bezwaren.

De schenkster heeft zich, zowel vóór als tijdens de bezetting zeer onnationaal gedragen. Ze stond geheel aan de zijde van de N.S.B. en Hitler-Duitsland. Een geschenk aanvaarden van iemand, die mede verantwoordelijk is voor roof en plundering in ons land, alsmede voor de dood van duizenden van onze mannen, vrouwen en kinderen, is mijns inziens zeer ongepast. Zoiets mogen wij hen niet aandoen zegt spreker. Hij verzoekt B. en W. ter gedachtenis aan hen, die vielen, dit voorstel te willen terugnemen.

De Voorzitter is door deze verklaring verrast. De raadsleden hebben wijlen burgemeester Van Walsem bij zijn afscheid de bank aangeboden en spreker zou het waarderen, als ze op deze wijze aan de gemeente terugkwam.

Aangezien mevrouw Van Walsem-Juta, voor zover spreker bekend, zich voor geen rechterlijke instantie te verantwoorden heeft gehad, kan spreker geen reden zien, om het geschenk te weigeren. De heer Bruynes merkt op, dat de bank indertijd aan burgemeester Van Walsem is aangeboden en niet aan zijn vrouw. Nu de oud-burgemeester is overleden, is het haar eigendom en haar persoon is hier voldoende bekend om op deze aanbieding niet in te gaan.

De voorzitter wijst erop, dat de bank staat bij het huis, dat nu wordt verkocht. Het zou zonde zijn als dit ook met de bank gebeurde. De heer Prijs stemt, als de woorden van de heer Bruynes juist zijn, volkomen met diens standpunt in. De voorzitter zegt, dat die woorden sterke beschuldiging inhouden. Er moeten goede redenen voor bestaan. Spreker kent mevrouw Van Walsem niet en van wat haar hier verweten wordt, is hem niets bekend.

De heer Bruynes zegt, dat mevrouw Van Walsem waarschijnlijk niet bij de N.S.B. aangesloten is geweest, doch haar houding is in de gehele gemeente bekend.

De heer Mulder interrupteert: We zouden de bank dan naar Berlijn kunnen sturen. Wethouder Kwakkel zegt, dat de oud-burgemeester, aan wie de bank werd aangeboden, niet kan worden verweten, dat hij met de N.S.B. is meegegaan, waarop de heer Bruynes met nadruk antwoordt, dat dit hier ook niet is beweerd. De heer Mulder oppert het denkbeeld, dat de eigenaar van het huis de bank zou kunnen kopen en de gemeente hem daarna van hem overnemen.

De heer Dekker werpt de vraag op of de bank gevaar voor besmetting zou opleveren, waarop de heer Bruynes verzoekt, van deze zaak geen grapje te maken.

De heer Van Vemde moet toegeven, dat het een lastig geval is. Toch is het moeilijk een geschenk te aanvaarden van iemand, van wie men weet, dat zij

niet aan de goede kant heeft gestaan. Dat zou niet getuigen van piëteit ten aanzien van hen die voor de goede zaak zijn gevallen.

De Voorzitter merkt nog op, dat als de gemeente iets wordt aangeboden, de Raad wel volkomen verantwoord moet zijn, om het te kunnen weigeren. Spreker gelooft, dat hij zijn toevlucht zal moeten nemen tot het primitieve middel van een stemming, doch de heer Van Vemde meent, dat het punt ook even kan worden aangehouden, waarmee de Voorzitter accoord kan gaan. Aldus wordt besloten.

De woning van Burgemeester D. F. J. van Walsem aan de Officiersweg te Epe, verbouwd tot herstellingsoord „Theodora“.

Waar de bank uiteindelijk gebleven is, mocht ik tot op heden niet achterhalen. Mevrouw Van Walsem heeft de villa verkocht en na enkele tusseneigenaren kwam de woning in handen van zuster Wassenburg en mejuffrouw J. Jonker, die er in 1950 samen het rust- en herstellingsoord „Theodora” openden. Mevrouw Wassenburg vertelde mij nog recent, dat zij in 1950 op de heuvel bij het huis geen bank meer hadden aangetroffen.

W. Terwel.

Engelse dragonders plunderend door Vaassen: heldhaftig verzet van Albertus Simons

In de winter van 1794-1795 veroverde het Franse revolutionaire leger steeds meer terrein op de oude Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Eind januari 1795 was de Bataafse Republiek een feit. Prins Willem V vluchtte naar Engeland. Het volk danste om de vrijheidsboom en de patriotten namen de macht over. Dat ging overigens heel vreedzaam in zijn werk en men spreekt dan ook met recht van de „fluwelen revolutie”.

De Franse zegetocht - onder aanvoering van generaal Pichegru - en de Engels/Duitse aftocht ging niet zonder geweld gepaard. Medio januari 1795 trok het gedemoraliseerde hulpleger bestaande uit Engelsen, Hannoveranen en Hessen zich geleidelijk terug achter de IJssel. Op hun terugtocht waren het vooral de Engelsen die zich schuldig maakten aan roofzucht, plundering en brandstichting waarvan met name de Veluwe bevolking zwaar te lijden heeft gehad. Ook Vaassen lag op hun route. Daar woonde houthandelaar Albertus Simons, die sinds 1788 gildebroeder van het St. Ursula Gilde was. De soldaten die aan zijn deur klopten, waren Engelse dragonders (lichte cavalerie) van de achterhoede. Zij hadden het gemunt op waardevolle spullen maar vonden de buit bij Simons te gering. Vervolgens dwongen ze Albertus om zijn geld af te staan, maar daartegen verzette Simons zich hevig. Hij pakte zijn degen en ging het duel aan. Heldhaftig verdedigde hij zich zó heftig dat hij zijn stootwapen „dwars door gestoten (zou) hebben”, ware het niet dat „den deegen knikte”. Met een kromme degen begon hij op zijn belagers in te „hakken”, die zich daarop terugtrokken. Enigszins voldaan over zijn optreden zei Albertus tegen zijn vrouw: „die 2 zullen nooit weder koomen stelen”. Die uitspraak bleek nogal voorbarig te zijn. De soldaten – het waren er minstens drie – keerden kort daarop terug en omsingelden het huis. Dit zullen ongetwijfeld de meest angstige momenten geweest zijn in huize Simons waar ook zijn kinderen – in de leeftijd van twee tot dertien jaar – aanwezig waren. Er zat weinig anders op dan te vluchten, hetgeen is gelukt met behulp van „Godt” en een „oudt Roer” (schietgeweer met lange loop). Tijdens de vlucht werd nog op Albertus geschoten maar de kogels misten hun doel.

In de verlaten woning konden de soldaten naar hartelust plunderen. Zij sloegen alles kort en klein wat voor hun van geen waarde was. Zo raakte Albertus toch nog zijn geld kwijt inclusief zijn beste meubels, die ook werden meegenomen. Drie dagen is het gezin Simons – samen met het „volk” (vermoedelijk wordt hiermee zijn knechten bedoeld) – op de vlucht geweest voor deze plundersaars.

Naar aanleiding van deze treurige gebeurtenis stapte Albertus enige tijd later naar J. G. Ruddock – de „oppersten van al dat Engels Volk” – die zijn intrek

tijdelijk op de Cannenburch had. Het was Albertus erom te doen om de opgelopen materiële schade vergoed te krijgen. Thuis had hij zijn rekening opgemaakt en verzocht de „oppersten” zijn handtekening daaronder te zetten. Dit is gebeurd. Maar met achterlating van de gesigneerde rekening (Albertus had géén kopie) ging hij weer huiswaarts. Hem werd nog wel verteld dat hij terstond naar Deventer moest gaan en aldaar „aan 't Cantoor” zijn geld kon ophalen! Door een te grote aanwezigheid van Engelsen in Vaassen – en een ervaring rijker – durfde Albertus dat toen niet aan.

Op 20 december 1796 zat er nog weinig schot in de zaak. Albertus reclameerde toen bij N. Vorster – die secretaris van Ampt Epe was – en bezorgde hem een opsomming van de geleden schade. Behalve de schade aan het huis en inboedel – dat door Albertus werd begroot op 784 gulden – was ook aardig huisgehouden op enkele percelen, zoals in Wissel, waar Albertus hout had liggen voor de handel. De totale som bedroeg derhalve 1384 gulden. Hij eindigt de rekening met: „ik wenst wel dat dit geldt betaalt worde”.

De zaak sleepte zich voort want in augustus 1797 had Albertus Simons nog altijd geen stuiver ontvangen. Wanhopig geworden schreef hij toen een brief aan de Medeburgers Representanten van Epe waarin de hele toedracht op papier werd gezet. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze brief op advies van zijn jongere broer Johannes tot stand is gekomen. Johannes Simons was in 1795 gekozen tot Provisionele Representant in de Staten van Gelderland, waar hij de gemeente Apeldoorn vertegenwoordigde. Zijn kennis op bestuurlijk niveau heeft er wellicht toe geleid dat zijn broer deze poging om zoveel mogelijk van de geleden schade vergoed te krijgen, deed.

Opvallend in de brief is dat Albertus schrijft dat de totale schade wel duizend gulden kon bedragen, terwijl hij het jaar ervoor – in een min of meer gespecificeerde rekening – tot een bedrag van 1384 gulden kwam. Wel maakte hij de aantekening dat er geen rekening meer overlegd kon worden omdat die destijds bij de „oppersten” was achtergebleven. Het zal duidelijk zijn dat deze aanvoerder zich toen niet meer op Nederlandse bodem bevond – het bewijsstuk waarschijnlijk ook niet meer. Men moest Albertus Simons dus op zijn woord geloven. Of hij ooit wat van de geleden schade vergoed heeft gekregen, bleek mij niet.

Het lijkt erop dat Albertus Simons een uitzondering is geweest om fysieke tegenstand te bieden en het gevecht aandurfde met enkele van deze soldaten. Zijn heldhaftig optreden is hem wel duur komen te staan want op de lijst van gedupeerden komt geen opgave voor van schade tot ver boven de duizend gulden.

Albertus was de oudste zoon van Michiel Simons en Johanna (Alberts) van Bussel. Hij werd in Vaassen geboren en rooms-katholiek gedoopt op 15 april 1745. De vader van Albertus – die afkomstig was van Hamont, een dorp in de Belgische Kempen – kocht eind 1745 de Oneegde in Vaassen, een boerderij ten zuiden van het dorp. Na zijn overlijden – hij heeft zijn vrouw bijna tien jaar

De Oneegde, Poelweg 44, voor de brand van 8 maart 1967.

overleefd – werd zijn nalatenschap op 26 juni 1773 verdeeld. Albertus kreeg als oudste zoon de Oneegde en enkele percelen grond toebedeeld. Waarschijnlijk heeft hij er ook gewoond en moet het bovenstaande drama zich daar hebben afgespeeld.

Nog enkele voorbeelden

Het bovenstaande is maar één verhaal uit een lange rij van ontberingen die de Veluwe bevolking heeft moeten ondergaan ten gevolge van het zich terugtrekkende, plunderende Engelse leger. Onder brutoot geweld werden meestal de eerste levensbehoeften onttrokken, zoals brood, vlees en spek. Maar ook waardevolle spullen als kleding, linnen, tin, koper, zilver, goud en natuurlijk geld, waren een graag geziene buit. Ook het vee werd niet vergeten: zo zag Cornelis Buitenhuis zijn kudde schapen slinken met 46 stuks. Het bleek op één na zijn gehele kudde te zijn! Maar ook paarden en koeien werden meegenomen. Albert van Bussel – hij woonde in de Valk te Vaassen – werd met geweld twee paarden en drie pinken armer. Onder ede verklaarde hij dat de schade 130 gulden bedroeg.

Voor het vervoer hadden de Engelsen enkele boeren ontboden om met hun paard en wagen mee te rijden met een deel van de troepen richting Overijssel.

Hiertoe werd bijvoorbeeld Jan Jacobs Pijkeren, een kleine boer uit Epe gedwongen. Hem werd gesommeerd om samen met de marcherende soldaten naar Zalk te gaan en vervolgens nog dezelfde dag – met fourage voor de Engelsen – terug te keren naar Epe. Dit avontuur zou echter negen dagen duren. Hij kwam in Epe terug met twee bevroren handen maar zonder zijn wagen en twee paarden. Ook Cornelis Klaas is iets dergelijks overkomen, maar hij nam tussentijds de benen. Zijn wagen was hij wel kwijt maar heeft kans gezien de paarden mee te nemen.

De schade van de gedupeerden varieerde van twaalf tot meer dan 400 gulden met enkele uitschieters zoals in het geval van Simons. Ook Jacob Vosselman uit Epe had een meer dan gemiddelde schade opgelopen. Zijn verhaal mag er ook wezen. Hij had zojuist uit de nalatenschap van zijn overleden vader 750 gulden ontvangen. In één klap (misschien wel letterlijk) was hij zijn erfenis kwijt en bovendien zijn huis(voor)raad: de totale schade werd geschat op 921 gulden.

Langs de route van het terugtrekkende Engelse leger werd de Veluwe bevolking stelselmatig geterroriseerd. Zo hadden vele gezinnen hun eigen verhaal dat zich bovendien afspeelde tijdens een zeer strenge winter.

Bronnen:

Gemeentearchief Epe, Oud-archief Epe, inv.nr. 92-98.

Genealogische aantekeningen (privé-bezit).

Willem Terwel, voorzitter Historische Vereniging in de gemeente Epe.

A. C. S. Wolters van der Weij.

Voor u gelezen...

Kwartaalblad Stichting Regiocontact Vecht Veluwe IJsselstreek, jaargang 19, april 1997, nummer 1.

C. J. Hoogland: „Het Beekbergerwoud”.

In 1872 werd de laatste boom van de legendarische oerwouden van onze voorouders geveld, namelijk van het Beekbergerwoud ter hoogte van Beekbergen en Klarenbeek.

Genealogisch Blad Veluwe, 1997, nummer 2.

E. de Jonge: „Genealogisch onderzoek op de Veluwe (ii)”

In dit artikel wordt behandeld de „horigen”, de bronnen en de mogelijkheden om via de administratie die bewaard is gebleven tot voorouderonderzoek te komen.

Gelders Erfgoed, tweemaandelijks cultuurhistorisch tijdschrift, 1997-2.

Bijna het hele tijdschrift is gevuld met beschrijvingen van linnenkabinetten en het behoud er van. Verder is er ook aandacht voor de „kaststellen” en het linnengoed.

Burengerucht en lawaaioverlast

Wij menen vaak dat dit iets is van na de tweede wereldoorlog en vooral heden ten dage, nu alle geluidsoverlast keurig in een aantal decibellen kan worden uitgedrukt.

Ook onze ouders en grootouders bleven er echter niet van verschoond en wij willen hier een kleine bloemlezing geven van geluidsoverlast uit het begin van deze eeuw.

Wij beginnen met de Vaassense kermis. Het evenement van het jaar, waar elke Vaassenaar naar toe moest en verschillende bakkers en kruideniers er over klaagden dat klanten die altijd contant betaalden met Vaassense kermis het bedrag van hun inkopen lieten opschrijven en de betaling naar een later tijdstip verschoven om zodoende niet met een lege portemonnee naar de kermis te moeten.

Een gedeelte van de Vaassense kermis. De winkel links was de bakkerij van Abram Visser, nu juwelier Meiling. De draaimolen staat in de tegenwoordige Vicarieweg. Het huis daarnaast was de smederij van Broekhof, nu de schoenenzaak van Neijenhuis.

Ook de Vaassense rijksveldwachter en jachtopziener Bieshaar had niet over klandizie te klagen. Zo ook op de 10e oktober 1901 was het weer raak.

Al om half acht 's avonds trekken de heren Vos en Veldhuis middels het zingen van opruiende liedjes de aandacht van de veldwachter. Hij belooft de vocale inzet met een proces verbaal.

Dan blijft het blijkbaar rustig tot half twaalf. Daarna is er een optreden van Tijmen van Putten. Hij wordt genoteerd voor burengerucht door middel van het slaan op een ijzeren bak. Tijmen is blijkbaar niet onder de indruk want een half uur later krijgt hij opnieuw een proces verbaal wegens burengerucht. Er wordt niet bij vermeld of hij weer op de ijzeren bak heeft geslagen.

Op hetzelfde tijdstip start Jacob de Jong met een muzikale bijdrage. Hij blaast op een mondorgeltje. Misschien heeft hij wel een taptoe geblazen wat bij Bieshaar wat vals in de oren heeft geklonken. Wij weten het niet. Wel dat Jacob de Jong's bijdrage met een proces verbaal beloond is. Dan keert de rust weer en behoort de kermis 1901 tot het verleden.

Ook huisdieren konden hinder veroorzaken en met name verstoren van de nachtrust.

In 1905 komt bij de burgemeester van Epe een klacht binnen uit de legerplaats Oldebroek. In de onmiddellijke nabijheid hiervan staat op Eper grondgebied een keet, waarvan de bewoner Lokhorst de trotse bezitter is van een paar honden. Over het lawaai dat deze viervoeters bij voorkeur 's nachts produceren zijn al herhaaldelijk klachten bij de detachementscommandant binnengekomen. Op 16 augustus 1905 bemoeit deze commandant, de overste Rovers, zich persoonlijk met de zaak en schrijft:

„Het aanhoudende geblaf en gehuil van de honden stoort dagelijks de nachtrust van de in die omgeving gekampeerde militairen. In verband met het bovenstaande roep ik beleefd Uw tussenkomst in om zo mogelijk maatregelen te willen doen treffen, die aan deze toestand een einde zouden kunnen maken”.

Al op 18 augustus schrijft de burgemeester, dat de Algemene Politieverordening hem de mogelijkheid geeft een bevel aan de eigenaar van de honden te doen uitreiken tot verwijdering dier honden en bij niet opvolging een boete van f 25,- te stellen.

„Verder kan ik niet gaan daar ik mij niet bevoegd acht Lokhorst van zijn hondeneigendom te ontzetten. Ik heb in den aangegeven zin tegen hem gereageerd en de veldwachter Vossen opgedragen hiertegen te waken”.

Op dezelfde dag wordt ook Lokhorst per brief op de hoogte gebracht van de klachten uit de legerplaats en verder „vaardig ik ingevolge het bepaalde bij artikel 321 der Algemeene Politieverordening voor deze gemeente bij dezen het bevel tegen U uit om de honden te verwijderen. De bepaling luidt: het is verboden om huilende en getier makende honden, waardoor op de duur de rust der inwoners wordt gestoord te houden; dezulken zullen op bevel van de

Burgemeester worden verwijderd of onschadelijk gemaakt. Ten overvloede zijt gij gewaarschuwd dat tegen nalatigheid in de voldoening aan dit bevel hoogstens f 25,- geldboete is gesteld”.

Rechts het oude doktershuis, waar vroeger dokter Metz en zijn vrouw Marie Metz-Koning woonden. Daarnaast de winkel van Bervoets. Tussen beide woningen, de tegenwoordige Passage, de plek was de luidruchtige hond zijn ligplek had.

In 1917 wordt de gemeenteraad van Epe met klachten over hondengejank geconfronteerd. Ditmaal is een Vaassense hond de oorzaak. Op gezegeld papier van 15 cent komt op 6 januari 1917 het volgende schrijven binnen.

„Aan de gemeenteraad der Gemeente Epe.

Edelachtbare Heeren,

Reeds dezen zomer wendde ik mij, onkundig van de wijze waarop ik dit moest, dus niet officieel, tot den Heer Burgemeester der Gemeente met het verzoek mij te willen helpen inzake ondragelijk gejank 's nachts en overdag van een hond, dien de heer Bervoets, winkelier te Vaassen, neerligt in een open hok buiten tegen den tuin aan van mevrouw Marie Metz-Koning, letterkundige, Dorpstraat te Vaassen. Genoemde heer Bervoets heeft geen regard geslagen op mijn verzoek om verandering hierin te brengen, wat aangezien ik te Vaassen was om een rustkuur te doen, voor mij zeer onaangename gevolgen heeft gehad. Genoemde hond jankt nog altijd en verstoort minstens eenmaal 's nachts ieders, dus ook mijn nachtrust. Aangezien ik mijn Zaterdag-Zonda-

gen en mijne vacanties te Vaassen doorbreng ten huize van mevrouw Marie Metz-Koning Letterkundige Dorpstraat Vaassen en aangezien dit mij onmogelijk wordt gemaakt wanneer deze burenhindernis aanhouden blijft, heb ik bij dezen de eer mij te wenden tot U.E.A., met het beleefd verzoek eenig artikel in de Gemeentelijke Politieverordening te gebruiken teneinde mij van deze last te ontheffen.

Met de meeste hoogachting.

Docter Hendrika Boer, Leerares aan het Gymnasium te Doetinchem”.

Deze klaagbrief wordt in de raadsvergadering van 1 februari 1917 besproken. Informatie bij de politie geeft tot uitkomst dat er geen andere klagers zijn en de raad acht dan ook geen termen aanwezig hierop verder in te gaan.

*Rechts op de voorgrond het hotel-restaurant „Het Wapen van Epe”.
Links achter de lindebomen het koor van de Ned. Herv. Kerk van Epe.*

Geluidsoverlast tijdens kerkdienst

In augustus 1929 wordt de directeur van de Gem. Zangvereniging „De Stem des Volks” te Zwolle, de heer Vos, verrast met een brief van de burgemeester van Epe, d.d. 19 augustus 1929.

„Bij dezen verzoek ik U mij wel te willen inlichten omtrent de reden waarom door de leden van Uwe vereeniging geen gehoor is gegeven aan de waarschuwing van den kellner van Hotel „Het Wapen van Epe” alhier om tijdens de preek in de Ned. Herv. Kerk op Zondag 18 dezer niet te zingen. Zoowel de

voorganger als de kerkgangers hebben van het optreden der zangers en zangeressen veel hinder ondervonden tijdens de kerkdienst.

De Burgemeester van Epe, van Walsem”.

Bij brief van 21 augustus d.a.v. antwoordt de directeur dat hij, noch de voorzitter van „De Stem des Volks” een mededeling van de kelner hebben ontvangen. Was dit het geval geweest dan hadden zij daar natuurlijk aan voldaan, temeer omdat hijzelf ouderling is bij de Ned. Herv. Kerk te Zwolle. (Blijkbaar heeft men daar 's zondags geen kerkdiensten!).

Navraag bij de politie brengt aan het licht dat de kelner zijn chef erop heeft gewezen dat het zingen plaatsvond tijdens een kerkdienst. De chef heeft daar verder geen aandacht aan besteed. Burgemeester Van Walsem neemt hier geen genoegen mee, en schrijft op 23 augustus 1929 aan de directeur van „De Stem des Volks”:

„Bij dezen deel ik U mede, dat afgezien van het feit of er al dan niet gewaarschuwd is te zingen, ik de houding van Uw vereniging blijf afkeuren. U had kunnen begrijpen, dat er in het juist tegenover het Hotel gelegen kerkgebouw op Zondagvoormiddag een kerkdienst werd gehouden, althans was het verstandiger geweest hiernaar eerst een onderzoek in te stellen.

De Burgemeester van Epe, van Walsem”.

Hiermee wordt het dossier 673/1929 „Luidruchtig gedrag zangvereniging van „De Stem des Volks” te Zwolle tijdens kerkdienst te Epe” gesloten.

Zo zag het er in 1961 bij de Zuukerkorenmolen uit. Het rad van de molen is dan al verdwenen, maar desondanks kan het geluid van het vallende water niet achterwege blijven.

Tot besluit nog een geval van overlast door waterlawaai.
Begin 1929 komt er bij de Zuiker watermolenaar H. Bourgonje een schrijven binnen van B. en W. van de gemeente Epe.
Er zijn klachten binnen gekomen over het lawaai dat het waterrad van de waterkorenmolen maakt gedurende de nacht.
Bourgonje wordt gelast om het rad gedurende de nacht stop te zetten.
Dat het water dan aan het einde van de molengoot naar beneden valt en dit uiteraard ook niet geruisloos gaat is blijkbaar niet bezwaarlijk.
Hoe de zaak uiteindelijk is opgelost heb ik door het ontbreken van verdere gegevens niet kunnen achterhalen.

W. Terwel.

In memoriam Willem Jan Aart van 't Einde

Op 2 april 1997 is in zijn woonplaats Hilversum op bijna 80 jarige leeftijd overleden ons lid W. J. A. van 't Einde, emeritus predikant. Ampt Epe verliest in hem een actief lid.

De geschiedenis van onze gemeente heeft hem altijd geboeid en hoewel hij in het Utrechtse werd geboren, lag de oorsprong van zijn familie in Niersen.

In ons blad „Ampt Epe” zijn talrijke artikelen van hem opgenomen die blijk geven van grote kennis over de gepubliceerde onderwerpen. Dankbaar kunnen wij terugzien op de bijdragen, die hij in de loop der jaren voor ons blad heeft geleverd.

W. Terwel.

Nieuwe uitgave

Jeanette Donkersteeg: „Die heimwee hebben komen Thuis. Het leven van ds. J. T. Doornebal”.

Uitg. Uitgeverij De Banier, Utrecht, 1996, 246 bladzijden.; afb.; lit. opg.; f 39,50; ISBN 90-336-0392-6.

Ds. Doornebal was bijna 30 jaar predikant in Oene. Hij heeft een groot aantal publicaties op zijn staan.

Uit het verleden van „Ampt Epe” Januari 1968, nummer 13

Strijd om „de Bagynenerven” I

Er was eens

Er waren eens, heel lang geleden, twee bagijnen „Lubbertgen en Geertgen van Nyrsen”, „gesusteren”.

Tezamen waren zij in Elburg in de Bagynenhof getrokken. Gezien hun achternaam en hun bezittingen aldaar, was Niersen vermoedelijk het plekje grond, waar eens hun wieg op stond.

Testament

Als goede bagijnen lieten zij bij hun overlijden geen nakomelingschap na, maar wel een flinke nalatenschap.

Gedachtig aan de oude wijsheid: „wie zalig wil sterven, geve zyn goed aan de rechte erven”, werd hun bezit aan een uitgebreid aantal rechthebbende familieleden vermaakt.

Zo ook een erf in Niersen, dat de „gesusteren” (omstreeks 1530?) hadden aangekocht van Arndt Wulfers, en sedertdien „de Bagynenerven” werd genoemd.

Bovendien een stuk bouwland aldaar, groot „ses schepel geseyt”, dat de „gesusteren” omstreeks die zelfde tijd voor een solide geldbelegging van Arnt Arnts hadden gekocht.

Erfgenamen

In het jaar 1557, of vlak daarvoor, verwisselden de bagijnen het tijdelijke met het eeuwige.

Toen het testament geopend werd, behoorden tot de gelukkige erfgenamen vele familieleden.

In de eerste plaats Lubbert van Nyrsen, ook genaamd van Amstel, „burger binnen Hatterm”.

Ten tweede Peter van Wesell, „burger binnen Deventer”.

En verder nog Maurits Greeft, „Meister Johann Coeperslaeger den olden” (Jan Steenberg den ouden), Lubbert van Olden-Bernevelt en Gerrit Matthys met Johanna „syn echte huysvrouw”.

Deze beide laatsten verklaren: „onse alinge aendeell ende gerechticheyt der twe erven, genoemt die Bagynenerven, met holt, merckt, water en weyde, hoech ende laech”, „soe wy van Maurits Greeft gecoft hebben ende ons mede aengeerft ende aengestorven is van onser moyken zaliger”, te verkopen.

Gerrit had dus kennelijk Maurits uitgekocht en zo ook op diens deel beslag weten te leggen.

Van hand tot hand

Op zijn beurt verkoopt Gerrit zijn vergroot aandeel in de Bagynenerven aan Peter Goossens (ook genaamd Smidt) en Gerrigjen zijn (eerste?) vrouw en wel op 10 feb. 1562.

Op 3 jan. 1564 verkoopt Peter Goossens Smidt, met zijn (tweede?) vrouw Alidt, zijn aandeel in de erven alweer, n.l. aan „den eerbaren ende vroomen Peter van Wesell burger binnen Deventer” en „syn echte huysvrouw” n.l. Elsa. Peter van Wesel liet toen een nieuw huis bouwen ten behoeve van dit goed, waarvan ons verteld wordt dat „aldaer twe hoffstedekens werden gesyen, met appelen, peeren ende andere vruchtboemen beplant, daerop apparentelick weleer huysen hebben gestaen, die in de verloepene troubele tyden syn verwoest geworden”.

Vandaar vermoedelijk dat er in 1564 nog van twee pachters, Tylman Lubberts en Arndt Wylmertsen, gesproken wordt, die op het goed gewoond hadden, terwijl er bij de verkoop in 1577 maar weer van één pachter sprake is, n.l. Aris Jacobs met zyn vrouw Griete.

Tussen 1564 en 1577 moet er dus door Peter van Wesel een nieuwe woning zijn opgetrokken.

Evenwel zou hij dit, volgens getuigenverklaringen, net buiten het erf, op de „gemene grond” hebben gesitueerd. En dat was natuurlijk niet in de haak van onze „eerbaren ende vroomen Peter”. Door koop had hij zich bovendien langzaam maar zeker meester gemaakt van een aanzienlijk deel van de erfenis, met alle lusten en lasten van dien.

Wat de Bagynenerven betrof behoorden tot de lusten „eyne halve banck in die kercke te Vaesschen end groeve”. Tot de lasten die „op die beide goederen blyven staen een quarte olie en een pont wasse, welcke die kercke van Vaessen daervuyt heeft”. Om zo te zeggen een droeve lust (een graf) en een zoete last (was uit de immenstal).

Na verloop van tijd gaf Peter het goed als huwelijksgift mee aan zijn dochter Alken van Wesell, toen zij huwde met Gaert (Gerrit) van Mehen, scholt van Voorst. Wanneer deze beiden op hun beurt het erf op „Sunt Peter ad Cathedram 1577” verkopen, is er geen sprake meer van hun rechten en aandeel in dit goed, maar voluit van „onse twie erven end goeden genamt de Bagynenerven, ende dat geheele huys ind schoot daer op staende, met een halff deel houts, door dien gantsche marckt strykende, tho die selvige twehalven gehoerende” „mit noch soeven margen veenlants, genamt die Kaele Weyde”.

Tyman en Bartgen

Koper was op die datum Tyman Gerrits samen met zijn vrouw Berte, die meestal als Bartge Tymans wordt aangeduid, naar haar man. Zij was een dochter van Gerrit Janse Meervelt en heette dus eigenlijk Bartge Meervelt.

Toch betrof de koop nog maar de rechten op de helft van het goed, al blijkt achteraf dat Tyman Gerrits wel tegelijkertijd ook de andere helft in pacht kreeg. Vandaar dan ook dat de toenmalige pachter Aris Jacobs met zijn vrouw Griete het veld moesten ruimen op de Bagynenerven.

Tyman en Bartge trokken nu welgemoed in het nog betrekkelijk nieuwe huis, dat Peter van Wesel dus blijkbaar zonder bouwvergunning had laten zetten. Het ligt voor de hand dat de nieuwe bewoners steeds hebben uitgezien naar een mogelijkheid om ook die andere gepachte helft in eigendom te krijgen. Die kans kwam voor Tyman te laat. Hij overleed in 1594. Maar zijn erfgenamen werkten er aan door. En zo gebeurde het, dat op „Nativitatis Johannis” 1595 binnen Hattem, Michiel Toenissen geboren van Peemeren, samen met zijn vrouw Johanna Hermans, verkochten aan de erven van Tyman Gerrits, „Beertgen, nhagelaten weduwe van zaliger Tyman Gerrits ende oere vier kinderen, nemtlyck Gerrit, Heyndrick, Johan ende Jacob Tymensen gebroederen en oeren erven, ein halff erff ende goet”, „waervan die andere helfte albereyts den voerss. cooperen toebehoert”, gelegen „in den Ampte van Epe, Kerspell van Vaessen ende buyrschap Nyersen”. Zo waren Bartgen en zonen dan eindelijk na 18 jaren geheel baas op eigen Bagynenerven.

Lubbert van Niersen van Amstel

Tot zover dus een gebruikelijke gang van zaken met weinig opzienbarends. Totdat een zekere Lubbert van Niersen ten tonele verschijnt om een spaak in het wiel te komen steken. Over zijn grootvader Lubbert Maessen van Nyrsen, één van de oorspronkelijke erfgenamen, horen we maar weinig. Van diens zoon „Rutger van Ampstell ofte van Nyerssen” nog minder. Maar des te meer van Rutgers zoon Lubbert van Nyerssen of van Amstel.

Toen deze laatste zo omstreeks 1611 op de gedachte kwam, om zijn geerfde bezittingen eens te gaan inspecteren, schijnt hij tot de ontdekking te zijn gekomen, dat hij een hofstede miste in zijn collectie en dat het de nu al zo vaak vermelde Bagynenerven moesten zijn, die nog aan zijn geluk ontbraken. Dus kwam hij in actie.

Advocaten

„JlJlings begaf hij zich naar een advocaat, zekere Renhaerd Schrassert, die hem blijkbaar verzekerde dat varkentje wel even te zullen wassen. En zo wordt Bartgen Tymans in oktober 1612 voor het hof van Gelre te Arnhem gedaagd. Vermoedelijk niet helemaal meer tot haar verrassing. Er moet n.l. al wel eerder door Lubbert op geattendeerd zijn, dat hem de zaken niet zinden.

„Soo heeft die Impetrant diens halven duckmaels in der vruntschap aengesocht dan alsoo dieselve daertoe geensins in der goede en hebben willen verstaen, maar dat to meer idselve goet van holt ende andere gewassen geblotet ende verargert”.

Bartgen was op deze „vruntschap” uiteraard niet zo gesteld. Waarom ook zij en haar zonen een goede advocaat probeerden te vinden. Ze vonden die in de persoon van Eu.à Staverden, die hun geval kundig en ter zake verdedigde. En wat uiteindelijk het belangrijkste was, ook met succes.

Het proces

Lubbert van Nyrssen eiste niets meer of minder op dan de gehele hofstede, als ook teruggave „van 't holt als anders van de selve goede ontvangen ende genoten”.

Officiële koopcontracten en overdrachten worden door hem als niet ter zake doende terzijde gelegd. De koop van Peter van Wesel verklaart hij voor ongeldig, omdat er geen consent van de Heer was verkregen of gevraagd. De koop van zijn moeder Johanna Hermans en zijn stiefvader Michiel Toenissen noemt hij krachteloos, omdat zij, „een opgefuerde vrou synde, geen recht an dit selve herengoet en heeft gehad”.

Daar het „moykens” waren, van wie de van Nierssens, zo'n 65 jaar tevoren, geërfd hadden, betrof het hier bovendien een z.g.n. geval van „zydtval” (vererving, niet langs de rechte linie, maar langs de zij-linie). In zulke gevallen, beweerde hij, was „die olste alleen berechticht”. En U raadt het al, die „olste”, die alleen gerechtigde, die enige echte wettige erfgenaam, was Lubbert van Nyrssen in hoogst eigen persoon.

Bartge Tymans en haar familie hadden het goed wel eerlijk gekocht en betaald. Ze stonden buiten alle familiemoeilijkheden. En toch werd hun bezit betwist. Praten over eventuele schadevergoeding vond Lubbert onzin. Als Bartge Tymans verhaal wilde zoeken, moest ze dat maar bij zijn stiefvader Michiel Toenissen doen. Die leefde nog. Het feit dat hij zijn stiefvader het recht van verkoop betwist, spreekt duidelijke taal over de verhouding tussen stiefvader en stiefzoon.

Uiteraard kwam met deze overspannen eis, de volledige bestaanszekerheid van Bartge en haar vier zoons op het spel te staan.

(wordt vervolgd)

W. J. A. van 't Einde
De Meern (Utrecht)

Ledenjaarvergadering

Wij kunnen u nu al de datum geven van de ledenjaarvergadering: **donderdag 23 oktober 1997 in de Eper Gemeentewoning in de Brinkzaal.**

Aanvang 19.30 uur.

De lezing zal verzorgd worden door de heer **Cor van Baarle uit Elburg.** Voor onze vereniging geen onbekende!

Noteer deze datum al vast in uw agenda.

Uit het verleden van „Ampt Epe” April 1968, nummer 14

Strijd om „de Bagynerven” II

Herengoed of thinsgoed

Op den duur spitst het hele proces zich toe op de vraag of de Bagynenerven herengoed was (wat de eiser stelt) of dat het thinsgoed was (wat de gedaagde beweert).

Ter complicatie blijkt er voor een onderdeel van het gehele goed n.l. de „sesschepel geseyt”, „gelegen tegen de Artshoff” inderdaad herengeld te zijn betaald, n.l. 28 stuivers per jaar, daar het eertijds van een ander herengoed was afgespleten. Zodoende klinken de „ses schepel geseyt” als een monotoon refrein door het hele proces heen. Overigens leren we er uit, dat Niersen in die dagen zeven herengoederen telde (eiser stelt van 9), die naar hun ligging in volgorde genoteerd stonden in de herengeldenboeken. Dit geeft dus een aardig aanknopingspunt voor de geografische situatie in Niersen, waarom wij ze hierna laten volgen.

„De seven saelweren”

- 1 Lambert Lambertzsz.
- 2 Derck Bessels
- 3 Jan Werners „van het erve van-----Hendricks”
- 4 Jan Werners „van synselven”
Zyn broer heeft de helft van dit goed en betaalt dus ook de helft.
- 5 Gerrit Gerritsz. „van syn behylickt erff”
Hy deelt dit met Johan en Reyer Bessel die 1/3 heeft.
- 6 Lambert Gerrits
- 7 Jan Gerritsen van Meervelt.

Nummer 7 betreft de Lummenhofstede, waar de familie Meervelt al sinds 1531 op gevestigd was.

Ten oosten hiervan en onmiddellijk daaraangrenzend lagen de Bagynenerven, die aan hun eigen oostkant paalden aan „dat gemeene heetvelt der bueren van Nyerssen”.

Zodoende was „de Bagynenerve” in de volgorde, gebruikelijk in het herengeldenboek, het laatste erf van Niersen, en werd het later dan ook wel betiteld als „de endelste erve”.

De eikenhegge

In de winter van 1611 op 1612 had Bartge en haar zonen „seker eykenheggeholt staende tot Nyerssen, benevens den Harderwickerwech” verkocht aan Gerrit

Dercksen Top en Wyllem Pannekoek, voor de niet onaanzienlijke som van 235 keyserguldens. „Welck holt sye” in „may 1612 oock gehouwen ende volgens geschellet hebben”. Deze voordelige verkoop is blijkbaar een bijzondere steen des aanstoots voor Lubbert jr. geweest. Mogelijk verschaftte dit hout aan Bartge de klinkende munt, waardoor de advocaat in vuur raakt voor de belangen van zijn cliënt. Want zij zal de bui hebben zien hangen. En het spreekwoord: „wie pleit om een koe, legt er een koe op toe” zal haar bekend zijn geweest.

Het kan ook zijn dat het houtbestand en ook het recht aan „een half deel houts door dien gantse marckt stryckende” juist het sterkst Lubberts begeerte hebben gewekt. Zijn geweeklaag dat Bartgen en zonen „wel voor duysent gulden daarvan geprofyteert” hadden geeft te denken. Het verweer luidde, dat bedoeld eikenhout was geveld van een deel van de geannexeerde Lummenhofstede. Laat Lubbert het tegendeel maar zien te bewijzen.

De Lummenhofstede

De Lummenhofstede was n.l. het ouderlijk huis van Bartge Meervelt, en wordt herhaaldelijk in het proces te berde gebracht. In de eerste plaats, omdat zij de westelijke begrenzing van de Bagynenerven vormde en dus bij de belendingen ter sprake kwam. Ten tweede, omdat ze eigendom was geweest van wijlen Gerrit Janse Meervelt, die het goed had nagelaten aan zijn kinderen Aelbert Gerrits Meervelt en diens zuster Bartge Gerrits Meervelt.

Deze laatste ons intussen beter bekend als Bartge Tymens (naar haar man) één der hoofdpersonen in dit proces. Deze hoeve is zo op tweeërlei wijze in de zaak verwickeld, en was wèl een herengoed, met een „halve goltgulden herengelt” 's jaars.

In 't jaar 1610 wordt het beschreven als „een bloot haefken van ongeveerlyck een spint geseyt ende noch twe stucken lants in den enck, op beyde de seyden van den wech, t'saemen groot drye molder geseyt roggelants”. In 1531 was het eigendom van Berent Henricksz, die het in dat jaar verkoopt aan Jan Lambertsz. en Henricksz zijn vrouw, die ten noorden van dit perceel reeds aangrenzend land bezaten. „Luymenhofstede” wordt ook als een half erf aangeduid.

Omstreeks 1550 moet de Lummenhofstede vervolgens zijn aangekocht door een zekere Gerrit Janse Meervelt, die het na zijn overlijden nalaat aan zijn hierboven genoemde kinderen, die het goed nog onverdeeld bezaten. In 1610 draagt de zoon Aelbert zijn aandeel in de Lummenhofstede over aan „synen neve Gerryt Thymens”. Mogelijk door verkoop, maar dat blijft in de mist.

Oom Aelbert was in 't jaar 1612 „omtrent 82 ofte 83 jaeren”, dat wist hij zo precies niet meer, want rekenen was kennelijk niet z'n sterkste kant. Wel verklaart hij, dat hij: „tot Nyersen int kerspel van Vaesen geboren, opgevoedet en altyt gewonet heeft, ende alsnoch, behalven dat in die verlopen jaeren, als alle mensen vuyt Nierssen verliepen, hy oock een jaer vier ofte vyff heeft moeten vertrecken”. Wij mogen hem dus echt wel een hokvast Nierssenaar in

hart en nieren noemen. Vermoedelijk zal zijn neef Gerrit Tymens, als „de oldste soon” van zijn zuster Bartgen en Tymen Gerrits, wel op de „Bagynenerven” gebleven zijn. Daarom was het voor hem als naaste buur, van het grootste belang om van deze twee kleine hofkens één grotere hofstede te maken.

„Tymens erve”

Zo waren dan eindelijk de „Lummenhofstede” en de twee „Bagynenerven” samengevoegd tot één afgerond geheel. Daardoor was er voor het vervolg ook een nieuwe benaming noodzakelijk, die men vond in de aanduiding: „Tymenserve”. Het zou niet de laatste naam zijn in de loop van de historie van deze Nierssense hoeve.

Sententie van het Hof

Het sedert oktober 1612 slepende proces liep naar het einde. Voor ons gaat het enigszins als een nachtkaaers uit. In de laatste replieken blijven beide partijen bij hun standpunt. Al worden er nog wat puntjes op de i gezet, nieuwe gezichtspunten weet men niet meer naar voren te brengen. Maar naar mate onze aandacht verslapt, moet die bij Bartgen en zonen steeds sterker zijn gespannen, toen het einde in zicht kwam. Zou het hun hele bezit kosten? Zouden ze brodeloos en dakloos worden, om opnieuw als pachters met de pet in de hand te moeten staan? Of zouden ze als Veluwe eigen-geërfdn, baas kunnen blijven op hun eigen hof? Op 22 juli 1615 viel de uitspraak. We kunnen ons voorstellen dat Gerrit en Jacob Tymens, die op 9 oktober 1612 door hun moeder Bartgen officieel gemachtigd waren „om sich te vervuegen binnen Arnhem voor den Edelen Hove van Gelderlant” met een angstig hart zijn afgereisd naar Gelre’s hoofdstad. Hun advocaat Eu.à Staverden zal hun ongetwijfeld een hart onder de riem hebben gestoken. ’t Staat er goed voor. We winnen het! Maar toch zullen ze alle drie een zucht van verlichting hebben geslaakt, toen de uitspraak werd voorgelezen: „alles overwaegen ende geexamineert, dat in der saecken te examineren ende t’overwegen stonde, ’t voorsseyde Hoff doende regt, verclaert den eyscher in syne genomene conclusie, by gebreck van bewys, niet te syn ontfanckelick, de verweeiders daervan absolveerende”.

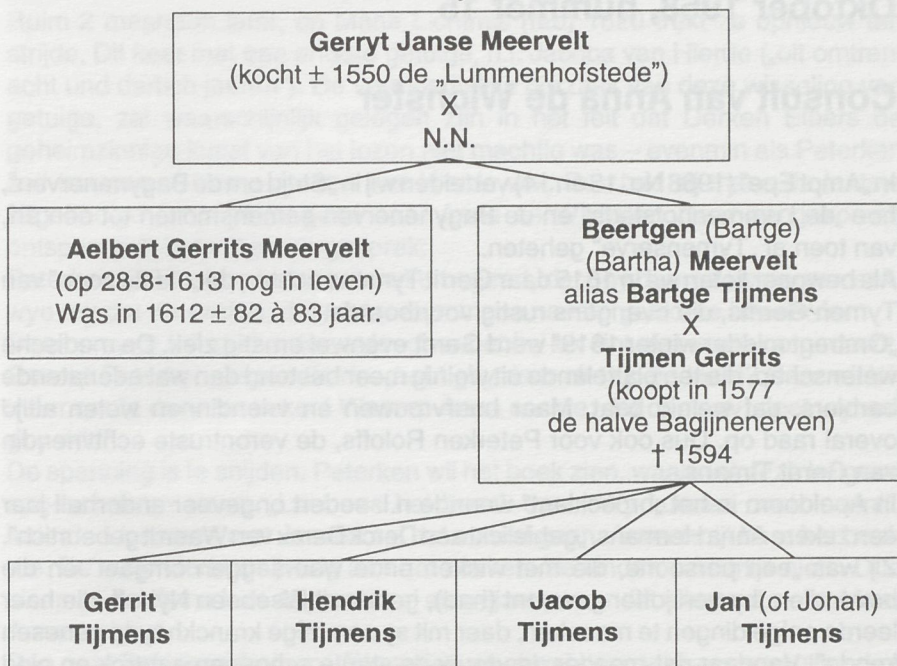
Lubbert van Niersen moest onverrichterzake naar huis terug. Zijn aanleg was mislukt. De eerlijke kopers bleven in het bezit van hun rechtmatig eigendom. Op Tymenserve kon er een borrel af die avond.

Bron: „Civiele processen voor het Hof” (n.l. van Gelderland) 1615. No. 12. (R.A. te Arnhem).

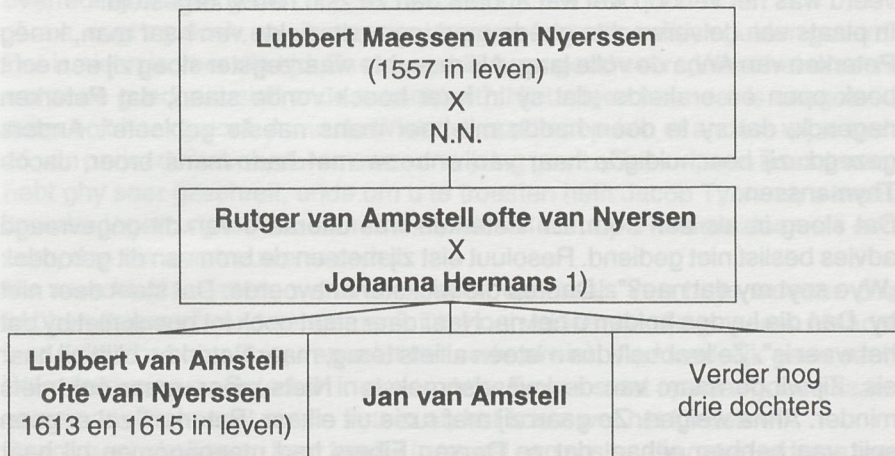
Vraag: Welke weg was de „Harderwicker wegh”?

W. J. A. van ’t Einde
De Meern (Utrecht)

Fragmentgenealogie familie
Meervelt en Tymen Gerrits

Fragmentgenealogie familie
Van Nyerssen

- 1) Johanna Hermans was in tweede huwelijk getrouwd met Michiel Toenissen geboren van Peemeren, die op 6-3-1613 nog in leven was.

Uit het verleden van „Ampt Epe” Oktober 1968, nummer 15

Consult van Anna de Wichster

In „Ampt Epe” (1968 No. 13 en 14) vertelden wij in „Strijd om de Bagynenerven”, hoe „de Lummenhofstede” en de Bagynenerven samensmolten tot één erf, van toen af „Tymenserve” geheten.

Als bewoner lieten we in 1615 daar Gerrit Tymens achter, de „oldste soon” van Tymen Gerrits, die overigens rustig voortboerde.

„Omtrent middenwinter 1619” werd Gerrit evenwel ernstig ziek. De medische wetenschap, die ten plattelande uit weinig meer bestond dan wat aderlatende barbiers, gaf weinig baat. Maar buurvrouwen en vriendinnen weten altijd overal raad op. Dus ook voor Peterken Roloffs, de verontruste echtvriendin van Gerrit Timans.

In Apeldoorn in het „broecklant” woonde n.l. sedert ongeveer anderhalf jaar een zekere Anna Hermans, „gehielickt aen Derck Dercx van Waerdt gebeurlich”. Zij was „een persooene, die met wicken ende waerseghen omgaet” en die bovendien „by een joffer gewoont (had), genaemt Elsebeen Nyhoff, die haer leerde enige dingen te maecken, daer mit sy sommige kranckheyde genesen konde”. Vandaar dat moeder de vrouw de stoute schoenen aantrok en eind december 1619 van „Tymenserve” op weg ging om Anna de Wichster te raadplegen. Als morele steun nam ze Derxen Elbers („olt omtrent vyff und vyfftych jaeren”) mee op haar tocht van Niersen naar Apeldoorn. Daar gearriveerd was het verloop wel wat anders dan ze zich had voorgesteld.

In plaats van de verwachte goede raad tegen de ziekte van haar man, kreeg Peterken van Anna de volle laag. Als rasechte waarzegster sloeg zij een echt boek open en orakelde „dat sy in haer boeck vonde staen, dat Peterken nagenck, dat sy te doen hadde mit haer mans naeste gebloete”. Anders gezegd: zij beschuldigde haar van ontrouw met haar mans broer, Jacob Thymanssen.

Dat sloeg in als een bom. En Peterken was uiteraard van dit ongevraagd advies beslist niet gediend. Resoluut eist zij meteen de bron van dit geroddel: „Wye seyt my dat nae?”. „Daerop die wickster antwoerde: Dat staet daer niet by. Dan die luyden holden u het na. Naer daer staet oock int boeck niet by dat het waer is”. Ze krabbelt dus meteen al iets terug, maar Peterken blijft bij haar eis. Zij wil de naam van de kwaadspreekster. Niets meer, maar ook niets minder. Anna weigert. Zo gaan zij met ruzie uit elkaar. Peterken zal er geen spijt van hebben gehad, dat ze Derxen Elbers had meegenomen bij haar bezoek. Daardoor was ze in het gelukkig bezit van een getuige van de valse

aantijging van de waarzegster. Het pleit voor haar, dat ze het er niet bij laat zitten.

Ruim 2 maanden later, op Maria Lichtmis (feb) 1620 trekt ze opnieuw ten strijde. Dit keer met een andere getuige, n.l. Jacoba van Hierde („olt omtrent acht und dartich jaeren“). De vermoedelijke oorzaak van deze wisseling van getuige, zal waarschijnlijk gelegen zijn in het feit dat Derxen Elbers de geheimzinnige kunst van het lezen niet machtig was – evenmin als Peterken zelf trouwens – maar Jacoba van Hierde wel. Dus had zij thans de laatste uitgenodigd om mee te gaan naar Anna de Wichster. Daar aangekomen ontspoon zich het volgende gesprek:

Peterken: „ick hebbe lestmaell van u begeert, dat ghy daerna vernemen selt, wye my dat na sachte, dat ick by myn mans naeste gebloete hoeriede:

Daerop sy (n.l. Anna) antwoerde: daer hebbe ick sint niet voele op gedacht. Daerop Peterken respondierde: „hebt ghy daer niet op gedacht? Daer wil ick meer om te doen maecken! Waerop Anna sachte: dat doet vry, doet vry wat ghy wilt!”

De spanning is te snijden. Peterken wil het boek zien, waarin al deze leugens opgeschreven staan. „Laet ons het boeck syen. Wy kunnen oock lesen!“. Inderdaad, samen met Jacoba zal dat nu wel gaan. Anna smijt haar het boek toe. De twee vrouwen ijverig aan het zoeken. Ze vinden natuurlijk niets. Dus eisen ze dat Anna hun de plaats zal aanwijzen, waar dat allemaal staat. Maar Anna weigert.

Dan gaat Peterken dreigen. „Wy sullen u het wel doen wiesen, wy sullen den scholtis en de predicant mit brengen, die u het selve well sullen affeyschen“. Het helpt allemaal niets. Anna noemt geen namen en wijst niets aan. Daarom tapt Peterken Roloofs nu nog even uit een ander vaatje. Ze probeert het met overreding en met geld.

„Anna, segt my doch, wye het my naeseggen. Ick sall u vyfflich gulden geven“. Dat is niet mis voor die tijd. Ze was er blijkbaar goed voor. „Want het draecht eer ende guedt an, siell ende saelichheit“. Niet alleen haar eer is aangetast, maar ook haar geloof. Anna de Wickster raakt er op één of andere wijze toch zó van onder de indruk, dat ze een aanwijzing geeft. „Doe uw man kranck was, hebt ghy seer geschreit, ende om u te troesten hefft Jacob Tymans, u mans broeder tegen u gesacht: schreit niet, ick sall niet by u kinders doen als een oem, dan als een trouwen vaeder.

Nu muecht ghy weten, watt voor luyden doemaels in u huys waeren. Die hebben daer erch vuyt genoemen“. Dit moet voldoende zijn geweest. Maar of hier ook voor betaald is, vermeldt het verhaal niet. Vermoedelijk geen cent. Want voldaan was Peterken in genen dele. Er was smet op haar goede naam geworpen. Die moest en die zou er af, het koste wat het kosten wil.

Daarom schakelt ze nu haar familie in en wel een zuster, die getrouwd was met een ruiters, die te Nijmegen in garnizoen lag. Deze krijgsheld begeeft zich in

haar opdracht naar Apeldoorn en ziet kans om Anna de Wickster het beruchte boek met geschreven toverspreuken afhandig te maken en mee te nemen. Anna zal er weinig aan gemist hebben, behalve als statussymbool. Want het gerechtelijk onderzoek vermeldt doodleuk: „kan waerseppen, doch kan niet lesen noch schryven”.

Peterken vecht door tot het bittere einde. Op 29 febr. 1620 worden Derxen Elbers en Jacoba van Hierde opgeroepen om voor Gerart then Holt scholtus tot Epe, Hermannus Goddaeus predikant in Vaessen en Gerhart ten Holte junior, hun getuigenis af te leggen over deze zaak. Op 21 april 1620 wordt Anna de Wichster zelf gehoord. Zij „weet van Gerrit Thymans vrouw niet te seggen dan eer ende dueght ende heeft oick niet geseit, dat sy mit haers mannes broeder believeen solde”. Zij „bekent van Peterke geseyt te hebben, dat sy haer mans naeste bloeth liever hadde als haer eygen man sonder daerby van eer ofte oneer te spreekken”. Dat klinkt al heel wat onschuldiger. Ze probeert zich er uit te draaien, maar het lukt niet al te best. Want desondanks moet de bron van al die vuilspuiterij voor den dag komen. Daarvoor zorgt Jacob Tymens nu. Haar oudste dochter Mechtelt was n.l. met Jacob Timans aan de scharrel geweest. Zijn schoonzuster Peterken had hem deze omgang ontraden en „hy hadde haar laten sitten”. Het bloed kruipt nu eenmaal waar het niet gaan kan. Dus had moeder Anna wraak genomen en Peterken belasterd. Dat die het zo hoog op zou nemen en het zo hoog zou zoeken, had ze stellig niet verwacht. Overigens moet het ontvoerde boek terug. Jacob Thymensen „seyt dat het boeck te Vaessen by zyn vrundtschap is ende dat men 't wel bekomen kan”. Zo krijgt Anna de Wichster haar rechtmatig eigendom weer terug, al kan ze er zelf geen letter van lezen. Maar wie het laatst lacht, lacht het best. En dat was Peterken Rollofs, de huisvrouw van Gerrit Thymans, die van alle blaam gezuiverd werd. Zelfs de scholt Gerart then Holt (waar Peterkens ouders naast woonden) schrijft persoonlijk een goed getuigenis over haar.

Ook „Jan Jacobs, scheper, ôlt omtrent dertich jaeren”, die bij het echtpaar Gerrit en Peterken inwoonde (als knecht?) neemt het zwaar voor Peterken op. Het eind is dan ook dat Anna uit de Veluwe wordt verbannen en het beruchte boek met toverspreuken in haar presentie door de scherprechter verbrand zal worden.

Op Thymenserve was men weer eens een moeilijkheid te boven gekomen.

W. J. A. van 't Einde
Maurik (Gld.)

(Met dank aan de heer W. Terwel, die mij op dit proces – te vinden in: Inventaris Hof van Gelderland, Criminele processen 1620 No. 4541 – opmerkzaam maakte).

Inhoud

Het ongewenst geschenk door W. Terwel	1
Engelse dragonders plunderen door Vaassen: heldhaftig verzet van Albertus Simons door A. C. S. Wolters van der Weij	4
Voor u gelezen... door D. te Riele	7
Burengerucht en lawaaioverlast door W. Terwel	8
In memoriam Willem Jan Aart van 't Einde	13
Nieuwe uitgave: Het leven van ds. J. T. Doornebal	13
Uit het verleden van „Ampt Epe” Januari 1968, nummer 13 Strijd om „de Bagynenerven” I door W. J. A. van 't Einde	14
Ledenvergadering 1997	17
Uit het verleden van „Ampt Epe” April 1968, nummer 14 Strijd om „de Bagynenerven” II door W. J. A. van 't Einde	18
Uit het verleden van „Ampt Epe” Oktober 1968, nummer 15 Consult van Anna de Wichster door W. J. A. van 't Einde	22

